

Türkçe ve Arapçada Zaman ve Anlam kayması

Faik Şükür Abbas

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İnsani Bilimler Fakültesi, Koya Üniversitesi, Kürdistan Bölgesi - Irak.

Received: 01. 2020/ Accepted: 04. 2020/ Published: 06. 2020 <https://doi.org/10.26436/hjuoz.2020.8.2.606>

Özet

Türkçede ve Arapçada Zaman ve Anlam kayması adlı çalışmamızın amacı hem Türkçede hem Arapçada, bir zamanın asıl anlamından çıkıp başka bir kip yerine kullanılabildiğini göstermektedir. Türkçede ve Arapçada Zaman ve Anlam kayması, bir kipi kendi anlamı dışında, bir başka kipi anlamını verecek bir biçimde kullanılmasına eylem kipinde anlam veya zaman kayması denir. Fiilin çekimlenişine göre taşınması gereken anlamının dışına çıkması demektir. Çalışmada kullandığım metod karşılıklı olarak her iki dilde söz konusu konuyu alıp detaylı bir şekilde inceledikten sonra bilgi verilmektedir. Bilindiği gibi Türkiye Türkçesinde dokuz çekim kalıbının bulunduğunu, bunların da bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Bildirme kipleri, adından anlaşılacağı gibi yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildiren kiplerdir. Bütün fiilleri kapsarlar. Bu kiplerde başlıca beş ayrı zaman yer almıştır. Bunlar(görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman)'dır. Tasarlama kipleri ise, (dilemeli, isteme, dilek, uyarı) gibi farklı terimlerle karşılanan tasarlama kipleri, fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan istek , emir , şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerde , Arapçada ise مستقبل ، مضارع ، ماضي diye üç zamanda Zaman ve Anlam kayması eyleminin ola bilmesini anlatılmaktadır.

Anahtar kelimeler: fiil, bildirme kipleri, anlam kayması, şimdiki zaman, emir kipi.

Ön söz

Bir kipi kendi anlamı dışında, bir başka kipi anlamını verecek bir biçimde kullanılmasına fiil kipinde anlam kayması ya da zaman kayması denir. *Türkçede ve Arapçada Zaman ve Anlam kayması* adını taşıyan çalışmamız, okuyucuya bir zamanı başka bir zaman yerine kullanılmasına ya da fiil, şekilce belli bir zaman kipinde, ancak anlamca diğer bir zaman anlamını ifade etmek imkânını belirtmek amacıyla yazılmıştır. Çalışmamız aslında iki dil arasında bir karşılaştırma konusu olduğu nedeniyle her iki dilde ele geçen kaynaklardan faydalanarak malzemeleri toplayıp çalışmaya başladık. Çalışmamızın girişinde hem Türkçede hem Arapçada zaman(anlam) kayması, ne olduğunu, ne ifade ettiğini belirterek genel bir şekilde fiilde zaman(anlam) kayması konusu ile ilgili bilgileri açıkladık. Sonra Yeni Türkiye Türkçesinde zaman(anlam) kayması olayı, hangi zamanlarda olduğunu, bir zamanın hangi zaman veya kipi yerine kullanılabilmesi ve aynı zamanda başka bir zaman anlamını ifade ettiğini örnek cümlelerle açıklamışız. Daha sonra Arapçada, zaman kiplerinde olabilen zaman(anlam) kayması olayını detaylı bir şekilde Arapça örnek cümleler ve çevirisiyle birlikte açıklamışız. Bir de konuyu birbirine bağlamak için iki dil arasında ortaya çıkan hem benzer hem de benzemeyen(farklı) yanları belirttik. Çalışmamızın sonucunda ise her iki dilde zaman(anlam) kayması olayını araştırmaktan sonra keşif ettiğimiz yeni bilgileri sıralayarak belirtmişiz.

Giriş

Fiiller, hareketleri karşılayan kelimelerdir. Karşılıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde somut ve soyut , nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş , kılış ve durumları bildirirler(Ergin, s-280.). Çekimli fiiller de **şekle** , **zamana** , **şahsa** bağlanmış bir hareketi karşılayan kelimedir. Bu üç unsurdan konumuzla ilgili olan unsur , **zamandır**. Çünkü zaman ve anlam kayması meselesi yalnız zamanlarda gerçekleşir. Türkiye Türkçesinde dokuz çekim kalıbının bulunduğunu, bunların da bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Bildirme kipleri, adından anlaşılacağı gibi yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildiren kiplerdir. Bütün

fiilleri kapsarlar. Bu kiplerde başlıca beş ayrı zaman yer almıştır. Bunlar(görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman)'dır. Tasarlama kipleri ise, (dilemeli, isteme, dilek, uyarı) gibi farklı terimlerle karşılanan tasarlama kipleri, fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan istek , emir , şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir(1).Fiiller, gerçekleştiği zamana göre bildirme kipi ekleri, bildikleri dilek, istek veya tasarıya göre tasarlama ekleri alırlar. Fiil çekimlerinde kullanılan kip ve zaman ekleri her zaman kendi anlamlarında kullanılmaz. Bazen bu ekler birbirlerinin yerlerine de geçebilir. Elbette bu cümlenin anlamıyla ilgilidir. Demek ki çekimli bir fiilin, aldığı zaman ekine göre bildirmesi gereken zaman dışında bir zaman göstermesi ve bundan doğan anlam kayması denir (Korkmaz, 2003, s. 610) Kısacası cümlede yüklem çekimlendiği kip veya zamanla işin yapıldığı kip veya zamanın farklı olmasına anlam(zaman) kayması denir.

1- Bu konuda fazla bilgi edinmek için (Aksan, Her Yönüyle Dil, s.103; Emre, Ahmet Cevat, Türkçe dil bilgisi, s.45;Ediksun, Haydar, Türk Dil Bilgisi, s.174; Bilgegil, Kaya, Türkçe Dil Bilgisi,s.262; Dizdaroğlu,Hikmet, Türşçede Fiiller,s.15; Hatipoğlu, Vecihe, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, s.95; Hengirmen, Mehmet, Türkçe Dil Bilgisi, s.222; Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimleri, s.93; Zülfikar, Hamza,Yabancılar için Türkçe Dersleri, s.125) e bakınız.

Tabi zaman kaymasının olduğu cümleler anlamca bozuk değildir. Bu sadece Türkçenin bir söyleyiş zenginliğidir. Şimdi konu ile ilgili verdiğimiz bilgilerden sonra fiillerde anlam(zaman) kaymasına giriş olarak bir kaç örneği açıklayalım:

Örnek : Avrupa'ya gidiyorum

Bu cümlede fiil *gidiyorum* şimdiki zaman kip ekini almıştır. Ve şu anda Avrupa'ya gidilmekte anlamı vardır. *Haftaya Avrupa'ya gidiyorum* cümlesinde ise fiil *gidiyorum*, şimdiki zaman kip ekini almıştır. Ancak *haftaya* sözcüğü Avrupa'ya gitme eyleminin henüz yapılmadığı gelecek zamanda yapılacağı anlamı katmıştır. Fiilin aldığı ekteki zamanla

kastettiği zaman farklı olduğu için bu cümlede anlam kayması vardır. O da şimdiki zaman gelecek zaman yerine kullanılmıştır.Şu şekilde ileri bölümlerde yer gelince bütün bu kaymaları bol bol örnekle açıklayacağız.

Arapçaya da gelirsek görüyoruz ki fiilde zaman kavramının veya anlayışının önemli bir yeri olduğu için her zaman dil bilimciler tarafından önemsyen bir konu olmuştur. Fiil zamana bağlıdır. Yani her fiil bir zamanı ifade eder. Dolayısıyla fiilin türleri ve zaman kipleri zamanla büyük bir bağlantı içindedir. Bu nedenle de isimlerle farklı olmuştur,çünkü ismin zamanı yoktur. Ancak bu bağlantı dilden dile biraz değişir(مذکور، (162-161 صفحہ د.ت. Örneğin : فعل (yaptı) fiili, geçmiş ifade eder, يفعل (yapıyor) aslında şimdiki zamanı ifade edip de ama fiile bazı ekleri eklenince hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı ifade edebilir. Bazen de fiil cümlelerin anlamına ve durumuna göre zamanı ifade eder.Yani fiili yazılışına göre değil, cümlelerin anlamına veya kastettiğine göredir، مذکور (162-161 الصفحات د.ت.، المذكور). Arapçada زمن المضارع (şimdiki zaman), anlam ve zaman kayması konusunda en geniş sahalı ve en işlek zaman kipidir. Çünkü مضارع geçmiş , şimdiki ve gelecek zamanları ifade etmekte elverişli bir zaman kipidir (33 صفحہ، 2006، الجاروي). Onun için Arapçada bu zaman kipine yalnız şimdiki zaman kipi değil, her üç zamanın kipi denir. Çünkü bu zaman kipi yakın geçmişten başlar şimdiliğe geçip uzak gelecekte biter. Bunu bir örnekte daha açıklamış olursak görüyoruz ki فعل المضارع (يفعل) vezninde veya şeklinde kullanıldığı zaman hem şimdiki zaman hem gelecek zaman ihtimali kabulededebilir. Örneğin : احمد يصلي (Ahmet namazı kılıyor) şu cümlede Ahmet şimdi namazı kılıyor veya biraz sonra kılacak ihtimali olabilir, çünkü cümlede kesin bir şekilde namaz kılma zamanı belirten bir ek veya harf yoktur. Ancak cümlede الان (şimdiki için) veya سوف , سين (gelecek için)gibi harf ve sözcükleri kullandığımız zaman cümlelerini zamanı ve anlamı kesinleşerek (16-15 الصفحات، 1991، الحريري)). Örneğin احمد يصلي الان (Ahmet şimdi namazı kılıyor) veya احمد سوف يصلي بعد قليل (Ahmet biraz sonra namazı kılacak) .

Türkçede Zaman (Anlam) Kayması

I – Şimdiki Zaman kipinde Zaman (Anlam) Kayması

Bilindiği gibi şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve hâla devam etmekte olduğunu gösteren kiptir. Türkiye Türkçesinde (1)yor eki şimdiki zaman kipi için kullanılan en yaygın ektir (Korkmaz, 2003, s. 611). Bu ek hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirir(Ergin, 2007, s. 295).

Şimdiki zaman aşağıdaki zamanlar yerine kullanılabilir:

1- Şimdiki zaman asıl zamanı ve anlamı görevinde kullanılması.

Örnek :

- Onun dilinde anlamıyorum artık.
- Arkadaşıma şimdi mektup yazıyorum.
- Ateş hâla cayır cayır yanıyor.

Şu üç cümlede altı çizilen fiiller asıl anlamlarında kullanılmıştır. Çünkü yapılan işler şimdi oluyor hâla devam etmektedir. Burada bir anlam kayması meselesi hasıl olmamıştır.

2- Görülen Geçmiş Zaman Yerine.

Bu kayma durumu geçmişe ait bir oluş ve hareketin şimdiki zaman kipi ile anlatılması demektir.

Örnek :

- Duyar duymaz olay yerine koşuyorum.(koştum)
- Onu yolda görüyor ve selam veriyor.(gördü , verdi)

Yukarıdaki cümlelerde (koşuyorum , görüyor, veriyor) şimdiki zaman ekini almışlar, ancak eylem geçmiş zamanda olmuştur.Yani bir zaman kayması meydana gelmiştir.

3- Öğrenilen Geçmiş Zaman Yerine

Bu kayma türü çoğu zaman konuşma dilinde ve edebi metinlerde görülmektedir.

Örnek :

- Ninnem teyzeme bir mektup yazıyor beni şikayet ediyor. (yazmış , etmiş)
- Bakıyor ki çocuk mışıl mışıl uyuyor. (bakmış , uyumuş)

4- Geniş Zaman Yerine

Bu kaymada (1)yor eki her zaman (geniş zaman) anlamında anlatılmaktadır.

Örnek :

- Her zaman buraya uğruyor. (uğrar)
- Sabahları süt içiyorum. (içerim)
- Zengin fakir burada ediliyor. (defnedilir)

Yukarıdaki cümlelerde geçen (uğruyor , içiyor, ediliyor) şimdiki zaman ekini almışlar, ancak eylem (her zaman)ı ifade eder.Yani bir zaman kayması meydana gelmiştir.

5- Gelecek Zaman Yerine

Bazen şimdiki zaman kipi ivedilik anlatımı ile yakın gelecek için de kullanılır(Banguoğlu, 2007, s. 464).

Örnek :

- Evinize yarın geliyorum. (geleceğim)
- Arabayı gelecek hafta alıyoruz. (alacağız)
- Birkaç gün sonra Ankara'ya gidiyorum. (gideceğim)

II - Görülen Geçmiş Zaman kipinde Zaman (Anlam) Kayması

Görülen Geçmiş Zaman, bilindiği gibi hareketin görülen geçmiş zamanda ortaya çıktığını haber veren bir kiptir. Bu kipin ifade ettiği zamana görülen geçmiş zaman dememizin sebebi, hareketin geçmiş zamanda, konuşanın gözü önünde yapılmış veya yapışından emin olmasıdır. Bu zaman kipi de zaman ve anlam kaymasına uğramıştır. Yani cümlede her ne kadar biçim bakımından geçmiş zaman kalıbında ise de, anlam ve görev bakımından başka zamanlar yerine kullanılabilir. Kipteki zaman kaymaları şu şekilde özetleyebiliriz :

1- Temel ve asıl anlamında (yakın geçmiş zaman)

Bu zaman kayması, bazı zaman zarfları vastasıyla meydana gelir.

Örneğin: *Ahmet bey, az önce dışarı çıktı.* Burada çıkma eylemi konuşulan andan önce gerçekleşti ve aynı zamanda bilinen olayı anlatmaktadır. *Çocuklara biraz önce sütü verdim.* Burada da süt verme eylemi konuşulan andan önce gerçekleşti.

2- Öğrenilen Geçmiş Zaman Yerine

Bu zaman kipinde fiil şekilce görülen geçmiş zaman, ancak anlamca (-miş, -miş, -muş, -müş)öğrenilen geçmiş zamanı anlatmaktadır.

Örnek :

- Selma hanım geçen ay köyüne gitti.(gitmiş)
- Şu cümlede (gitme) işi konuşulan andan önce birilerinden duyulduğunu anlatır. Yani olay görülmüş değil, öğrenilmiş. Dolayısıyla (gitmiş) daha doğru olur.

Başka örnekler :

- Orta asırlarda Avrupa büyük savaş felâketleri gördü.(görmüş)

- Bu sınıf çok değiştirdi.(değiştirmiş) gibi

3- Şimdiki Zaman Yerine

Yani cümle şekilce geçmiş zaman kalıbında, ancak görev ve anlam bakımından şimdiki zamanda yapılmasını gösterir.

Örnek :

- Hoş geldiniz, Buyur otur.(geliyorsunuz)
- Haydi, ne dediniz. (diyorsunuz)
- Bildim, dün buraya geldiğini Hasan bey . (biliyorum)

4- Geniş Zaman

Yerine

Örnek :

- Bu haberi babam duyarsa yandım, mahvoldum. (yanarım, mahvolurum)
- Beğendiyseniz onu size verdim. (veririm)

5- Gelecek Zaman Yerine

Bu tür zaman kayması en fazla kararlılık ifadesi için geçmiş zaman kipini yakın gelecek için kullanılır.

Örnek :

- Bizim diyar olarak kaldı ta kıyamete dek. (kalacak)
- Öyleyse ben yarın gittim oraya. (mutlaka gideceğim)

III- Öğrenilen Geçmiş Zaman kipinde Zaman (Anlam)

Kayması

Bu kipi Görülen Geçmiş Zamandan ayıran tek bir fark odur ki, bu kipte olay konuşan tarafından görülüp olmayışıdır. Dolayısıyla ancak duyuma veya sonradan öğrenmeye dayanan bir zaman kipidir.

Öğrenilen Geçmiş Zaman kipinde meydana gelen Zaman (Anlam) Kaymaları aşağıdaki noktalarda inceleyebiliriz :

1- Görülen Geçmiş Zaman Yerine

Şu zaman kaymasında öğrenilen geçmiş zaman eki bazı yerlerde görülen geçmiş zaman anlatımı bildirmiştir.

Örnek :

- Sokağa çıkılmışım insanlar rahat. (çıkıttım)
- Elbiselerim yeni, yıkanmışım ve traş olmuşum.

(yıkandım, oldum)

- Konserde herkesten önce gelmişiz. (geldik)

2- Geniş zaman ve bazen gelecek zaman yerine

Ama bu Türkçede biraz seyrek olarak kullanılır.

Örnek : - Bir gün baksam ki gelmişsin. (bir gün gelirsün veya geleceksin)

IV- Geniş Zaman Kipinde Zaman(anlam) kayması

Geniş zaman, adından da anlaşılacağı gibi her zamanı içine alan bir kiptir. Geçmişten şimdiki ve geleceğeuzanan geniş bir zaman kesimindeki her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir(Banguoğlu, 2007, s. 291).

Geniş Zaman Kipi aşağıdaki zamanlar yerine kullanılabilir:

1- Temel(asıl) anlamında (Geniş Zaman)

Bu zaman kipi, eylem ve harekette süreklilik anlatmaktadır.

Örnek :

- Yaz kış işimi ederim.
- Cümalar namaza gideriz.
- Balık suda yaşar. gibi

2- Görüle Geçmiş Zaman Yerine

Bu zaman kipinde cümledeki fiil geniş zaman eki taşımaktadır, ancak üslûba açıklık kazandırmak için daha çok geçmişte gerçekleşmiş olan olayların anlatımında kullanılır.

Örnek :

- Aradan aylar geçer, yıllar geçer, sevgiliden bir mektup bile gelmez.

Şimdi şu cümlede (geçer ve gelmez) fiilleri hem olumlu hem olumsuz olarak geniş zaman kipi eki almışlar. Ama ifade ettiği zaman bakımından (bunca ay ve yıllar geçti fakat bir mektup bile sevgiliden gelmedi) anlamı taşımaktadır.

3- Öğrenilen Geçmiş Zaman Yerine

Kipteki zaman kaymasında, cümledeki fiil şekilce geniş zaman eki almıştır, ancak konuşanca görülmeyen iş ve oluşları ifade etmektedir.

Örnek :

- Hanım bir de bakar ki çantası yerinde yok. (bakmış)
- Nasrettin hoca bir gün pazara gider.(gitmiş)
- Kel oğlan yolu bir gün bir kasabaya düşer.(düşmüş)

4- Şimdiki Zaman Yerine

Geniş zaman ekleri bazen şimdiki zamanı da anlatırlar.

Örnek :

- Ben onun istediğini bilirim. (biliyorum)
- Başkan bey, seni isterler (istiyorlar)
- Onu ne hakla hapsedersin? (ediyorsun)

5- Gelecek Zaman Yerine

Geniş zaman kipi ekleri üç zaman için en çok gelecek zamanı ifade ederler. Bazen yalnız gelecek zaman için kullanılmaları da bundandır(Ergin, Türkçe Dil Bilgisi, 2004, s. 292).

Örnek :

- Acele etme birazdan gideriz. (gideceğiz)
- Merak etme, arabayı yazın alırız inşaallah. (alacağız)
- Baban bu habere çok sevinir. (sevinecek)

Şimdi bütün bu cümlelerde işi yapan fiiller(yüklem) geniş zaman ekiyle çekimlenmiştir. Ancak yapılan işler veya oluşlar halâ olmamıştır. İster yakın ister uzak zamanda ama her halde gelecekte yapılacaktır.

6- Emir Kipi Yerine

Burada geniş zaman kipi eki emir anlamında kullanılması demektir.

Örnek :

- Şimdi eve gider, parayı alıp gelirsin. (eve git, parayı al , gel) anlamında.
- Bu emri hiç unutmazsın. (hiç unutma) anlamında.

V- Gelecek Zamanda Zaman (Anlam)Kayması

Gelecek zaman kipi, henüz gerçekleşmemiş bir işi veya oluşu anlatır ve konuşulan zamandan sonraki bir zamanı kapsar (Banguoğlu, 2007, s. 465). Asıl gelece zamanda bildirilen zaman niyetli, istekli, belirli gelecek zamandır. Yani bu gerçek gelecek zamanda ihtimal değil, kesinlik vardır. (Hareketin olabileceği değil, olacağı bildirir) (Ergin, Türkçe Dil Bilgisi, 2004, s. 302). Gelecek zaman kipi de diğer zamanlar gibi cümlelerin amaç ve maksadına bağlı olara bir takım zaman kaymalarına uğramıştır. Bu kaymaları aşağıdaki noktalarda toplayabiliriz:

1- Geçmiş Zaman(Görülen ve Öğrenilen) Yerine

Örnek :

- Fatih İstanbul'u alacak ve Osmanlıların Balkanlardaki varlığı kesinleşecek.

Şimdi geçen cümlede altı çizilen fiillerde kullanılan zaman ekleri, şekilce gelecek zaman ekidir, ama anlamca geçmişte olan bir olayı anlatmaktadır. Yani (aldı ve kesinleşti) anlamında kullanılmıştır.

- Ne var ki, ticaret anlaşması sonraları tadelâta

uğrayacaktır.(uğramıştır)

- Hâla işsizim, hâla parasızım, Zehra olmasa çoktan öleceğim.(ölmüştüm)(C. Meriç- s.88).

2- Geniş Zaman Yerine

Geniş zaman eklerinin bildirdiği gelecek zaman, ihtimalî(olasılık) bir gelecek zamandır.

Örnek :

- Böyle işleri çoğunca başı boş görüneceksiniz. (görürsünüz) yerine kullanılmıştır.
- Köylü kısmı kar bastırınca ya odaya gidip ihtiyarlarla çene çalacak, ya kahveye gidip kâğıt oynayacak. (çalar) ve (oynar) yerine kullanılmıştır.

3- Şimdiki Zaman Yerine

Gelecek zaman kipinin şimdiki anlamında hem günlük konuşmalarda hem de metinlerde seyrek olarak kullanılmıştır.

4- Emir, istek, gereklilik tasarlama kipleri yerine

- Acak, - ecek gelecek zaman eki (Emir, istek, gereklilik) kipleri anlamında kullanılması çok yaygındır, hem metinlerde hem günlük konuşmalarda onu rastlayabiliriz.

Örnek :

- Anne çocuğuna “ Tabağındaki yemeği bitireceksin ” dedi. (bitir)

Şu cümlede bitireceksin fiili gelecek zaman ekini almıştır, ama emir kipi anlamında kullanılmıştır.

- Bu kitabı bir haftada okuyacaksın.(oku)

Şu cümlede *okuyacaksın* fiili gelecek zaman ekini almıştır, ama emir kipi anlamında kullanılmıştır.

- Masama not bırakan Hasan olacak. (olmalı)
- Şu cümlede *olacak* fiili gelecek zaman ekini almıştır, ama -malı, -meli gereklilik kipi anlamında kullanılmıştır
- Ama çok dikkatli olacaksın. (olmalısın)

Şu cümlede olacaksın fiili gelecek zaman ekini almıştır, ama -malı, -meli gereklilik kipi anlamında kullanılmıştır

Not : Cümlede bazen emir yerine istek , gereklilik veya gereklilik yerine emir, istek kullanılmaları da rastlayabiliriz.

Örnek :

- İşimize gereken ciddiyeti gösterelim. (gösterin) emir yerine.
- Dışarı çıkınca bir de ne göreyim. (yani onu karşımda görmeyeyim) anlamında.
- Yarın işe daha erken gelmelisin. (gel) emir yerine.
- On dakika içinde bu eşyalar taşınmalı. (taşınısın) istek yerine.

Arapçada Zaman(Anlam) Kayması

I- Geçmiş Zamand Zaman(Anlam) Kayması

Geçmiş zaman, zaman ve anlam kayması olayında aşağıdaki zamanlar yerine kullanılır :

1- Geçmiş zaman asıl anlamında kullanılması

Burada geçmiş zamanın asıl ve ana anlamında kullanılması demektir. Yani bir fiilin, oluşu ve kılışı konuştuğumuz anından önce olmasını anlatır. İş şimdi değil, daha önce gerçekleşti. Bu da geçmiş zamanın asıl ve normal kullanışıdır((السامرائي، 1991، صفحه 299).

Örnek :

مات فلان- (bir kişi öldü)
ذهبت إلى المدرسة- (okula gittim).
عملت واجباتي- (ödevlerimi yaptım).

Şimdi yukarıdaki cümlelerde geçen (مات , ذهبت , عملت) fiiller hep geçmiş zamanındadır, yani yapılmış işler daha önce olmuştur.

2- Geçmiş Zaman, Şimdiki Zaman Yerine

Geçmiş Zaman Şimdiki Zaman Yerine aşağıdaki durumlarda kullanılır:

A- Eğer cümlede şimdiki zamanı ifade eden zaman zarfları bulunursa.

انجزت عملي الآن- (işlerimi şimdi bittirdim)
بعثت داري في الحال- (derhal evimi sattım)

Yukarıdaki cümlelerde bulunan (انجزت , بعثت) fiilleri, şekilce birer geçmiş zamanlı fiildir, ancak (الآن) şimdiki zamanı ifade eden zarflar bulunduğu için cümle şimdiki zamanı anlatır.

B- Eğer cümlede geçmiş zamanlı fiilin önünde (ما) olumsuzluk harfi bulunursa

Örnek :

- ادرس درسي منذ ساعتين وما انتهى (iki saattir ders çalışıyorum hala bitmemiş). Yani ders hala devam ediyor anlamında.
- ما سافر علي (Ali hala gitmemiş). Yani Ali hala burada.

Şimdi geçen cümlelerde (ما) olumsuzluk harfinden sonra gelen fiiller şekilce geçmiştir. Ancak anlamca şimdiki zamanı ifade eder.

3- Gelecek Zaman Yerine

Geçmiş zaman, gelecek zaman yerine şu durumlarda kullanılır:

- Eğer cümlede geçmiş zamanlı fiilin önünde (إذا) (eğer) şart harfi bulunursa

Örnek :

- إذا عاملتني بالحسنة أحسنت إليك (eğer benimle iyi davranırsan sana iyi olacağım).
- إذا أخذت الدواء تشفى (eğer ilacı alırsan iyileşeceksin).
- إذا أخذت فيليري شكلية geçmiş , anlamca ise geleceği ifade eder çünkü إذا (eğer) şart harfinde sonra gelmiştir.
- Eğer cümle(وعد) söz veya and anlamında olursa

Örnek :

- Biz(Allah) size(peygambere) (إنا اعطيناك الكوثر) (1) kevsiri verdik.

Cümlede (kevsiri verdik) şekilce geçmiş zaman, anlamca gelecek zamandır. Çünkü kevsir cennette, cennette de kıyamette , yani gelecekte verilecektir.

1- Kevser süresi

II- Şimdiki Zamanda Zaman(Anlam) Kayması

Aslında geçmiş zaman , geçmişte olmuş ve bitmiş bir imajı veririr, şimdiki zaman ise , olay şimdi oluyor ve devam etmektedir. Dolayısıyla geçmiş zamanın dinleyiciye vaki(etkisi) şimdiki zamana kadar etkili olmaz, yani şimdiki zamanın etkisi geçmiş zamandan daha güçlü ve daha anlatıcı olur. Aynı zamanda durumu gelecek zamanla karşılaştırsak görüyoruz ki , şimdiki zamanın etkisi dinleyiciye daha fazladır , çünkü bilindiği gibi gelecek zaman hala gelmemiş ve gerçekleşmemiştir. Onun için bu geleceği insana tasvur ettirmek çok zor olur((السامرائي، 1991، صفحه 315).

Arapçada şimdiki zamanda zaman (anlam) kaymasını şöyle açıklayabiliriz ((الاستريادي، 1975، صفحه 12) :

1- Şimdiki Zaman, Asıl(temel) Anlamında kullanılması.

Şimdiki zaman kipi asıl anlamında aşağıdaki şartlarda kullanılır:

A- في هذه , الساعة (şimdi bu saatte) , حالا (hemen) , الآن (şimdi) (şu anda) gibi şimdiki zamanı ifade eden zaman zarfları bulunursa.

Örnek :

- هو يقرأ الآن (O şimdi okuyor).
- هو يكتب الساعة (O bu saatte yazıyor).
- يفحص الطبيب المريض هذه اللحظة (doktor şu anda hastayı muayene ediyor).

B- Cümlede fiili olumsuzza dönüştüren (ما , ان) harflerin bulunduğu zaman

Örnek :

- ما يقوم احمد (Ahmet kalkmıyor).
- ان يخرج حليم (Halim çıkmıyor).

C- Cümlede şimdiki zaman fiil, (لام الإبتداء) (başlama lam-ı) ile başlarsa .

Örnek :

- اني ليحزنني ان تذهب (ben gitmenize üzgünüm veya üzülüyorum).

Ç- Cümlede şimdiki zaman fiili (علق , اخذ , شرع , طفق) gibi (yaklaşma fiilleri)'nden sonra geldiği zaman (الجوزي، 1422 هجري، صفحه 108)

Örnek :

- شرع الفلاح يسقي الأشجار (çiftçi ağaçları sulamaya başladı)
- طفق المطر ينهمر (yağmur yağmaya başladı).

2- Şimdiki Zaman, Geçmiş zaman yerine kullanılması.

Aslında geçmiş zaman , geçmişte olmuş ve bitmiş bir imajı vermektedir. Şimdiki zaman ise , olay şimdi oluyor ve devam etmektedir. Dolayısıyla geçmiş zamanın dinleyiciye vaki (etkisi) şimdiki zamana kadar olmaz, yani şimdiki zamanın etkisi geçmişten daha güçlü ve daha etkilidir. Durum aynıdır, eğer şimdiki zamanı gelecek zamanla karşılaştırsak , görüyoruz ki dinleyiciye şimdiki zamanın etkisi gelecekte daha fazladır. Çünkü gelecek zaman da halâ gelmemiş ve gerçekleşmemiştir.

Arapçada şimdiki zaman, geçmiş zamanı ifade eder (yerine kullanılır) eğer cümlede aşağıdaki şartlar bulunursa:

A- Cümledeki şimdiki zaman fiili (لما) (-dığı, -diği zaman) ile başlarsa

Arapçada (لما) ya حرف القلب (dönüştürme harfi) denir.

Kendisinden sonra gelen şimdiki zaman fiili, (عندما anlamında) geçmiş zaman anlamına dönüştürür.

Örnek :

- لما يفتح الباب (kapıyı açınca veya açtığı zaman)

Şimdi şu cümlede (لما) harfinden sonra gelen fiil يفتح (açıyor) fiil veznindedir ve şekilce şimdiki zamandır, ancak ifade ettiği zaman geçmiş zamandır (لما) harfinden sonra geldiği için.

- لما ينضج التين (incirin eriştigi zaman veya erişince)

Cümlede de ينضج (olgunlaşıyor ve ya erişiyor) şekilce şimdiki , ama نضج (erişti) anlamında kullanılmıştır.

B- Cümledeki şimdiki zaman fiili لم (olumsuluk) harfi ile başlarsa

Arapçada لم kesinleştirme , dönüştürme ve olumsuzlaştırma ifade eden bir harf sayılır. Kendisinden sonra gelen şimdiki zamanı olumsuzlaştırıp geçmiş zamana dönüştürür.

Örnek:

- لم ينزل المطر (yağmur yağmadı)

- لم يجتهد الطالب (öğrenci ders çalışmadı)

Cümlelerde görüyoruz ki يجتهد , ينزل (çalışıyor, yağıyor) şimdiki zamandır, ancak onerinden لم harfi geldiği için fiiller olumsuzlaşmış ve geçmişe dönmüştür.

C- Cümledeki şimdiki zaman fiilinden önce إذ (-ken) bulunursa

Arapçada إذ harfinden sonra gelen şimdiki zaman fiil geçmiş zamanı ifade eder veya yerine kullanılır ((صفحة 61) حسن، 1975، رضي، 1275 هجري، صفحة 257) ve (الرضي، 1275 هجري، صفحة 257) .

Örnek :

- خفف صوتك إذ تتحدث إلى أبيك (babarla konuşurken sesinin hafif olmalı)

Cümlesinde görüyoruz ki إذ harfinden sonra gelen تتحدث (konuşuyorsun), إذ حدثت (konuştuğun zaman) anlamında kullanılmıştır. Yani şekilce şimdiki ancak anlamca geçmiştir.

Ç- Cümledeki şimdiki zaman fiilinden önce ربما (ihtimal veya olabilir) bulunursa

Bazı gramercilere göre (ربما) aslında geçmiş zamana mahsus olduğu için, şimdiki zamanla kullanılırsa bile geçmiş zamanı ifade eder ve fiil anlamca geçmiş zamandır ((السيوطي، 1327) هجري، صفحة 8) .

Örnek:

- ربما اكره هذا الامر وفيه خيرى ونفعى (bu işi sevmedim bana hayırlı ve faydalı da olabilir)

D- Eğer Cümledeki şimdiki zaman fiilinden önce كان أو كنت gibi geçmiş zamanı ifade eden fiiller bulunursa

Örnek:

- كان يصغى الى الموسيقى (müziği dinliyordu)

- كنت اشغل مع ابي في صغري (küçüğümde babamla çalışıyordum)

Şimdi yukarıdaki cümlelerde يصغى (dinliyordu) ve اشغل (çalışıyordum) şimdiki zaman hikayesi kipindedir. Ancak كان ve كنت bunları geçmiş zamana dönüştürdü.

E- Eskide olmuş bir olayı veya bir rüyayı bahsederken.

Özellikle kuran-ı kerimde bu uslûbu çok rastlamaktayız (الزرکشي، 1957، صفحة 373) .

Örnek :

- ((لم تقتلون أنبياء الله)) قال تعالى: (yüce Allah kuran-ı kerimde buyur : neden Allahın peygamberlerini öldürüyorsunuz) öldürmek fiili şekilce şimdiki, ancak aslında ? (neden öldürdünüz) anlamı ifade etmek istemiştir.

* El bakara süresi – 91.

3- Şimdiki Zaman, Gelecek zaman yerine kullanılması.

Arapçada normal olarak şimdiki zaman kipi şimdi (şu an)ı belirten bir kiptir. Ancak bazı ekleri ve harfleri alınca dar anlamından çıkıp daha geniş bir zamanı (gelecek zamanı) da belirtmektedir (الاندلسي، 2001، صفحة 25) .

Çünkü şimdiki zaman gelecek zamana geçince kendi sınırı aşır hem şimdiki hem de gelecek zamanı ifade edebilir.

Şimdiki zaman, aşağıdaki durumlarda gelecek zaman yerine kullanılabilir :

A- Eğer cümlede fiile (سين ، سوف) tenfis harfleri eklenirse

Arapçada (سين ، سوف) 'ye tenfis harfleri denir . Çünkü şu harfler fiile eklendiği zaman fiil dar anlamından kurtulur ve geniş anlamı (gelecek zaman)a geçer ، (الرضي، 1275 هجري، صفحة 257) .

Örnek:

- سيأدرس لإمتحان الغد (yarınki sınava çalışacağı)

- سوف اذهب الى اوروبا في الشهر القادم (gelecek ay Avrupa'ya gideceğim)

- سأزورك بعد قليل (birazdan seni ziyaret edeceğim)

Arapç dilcilerine göre (سين) yakın geleceği, ama (سوف) uzak geleceği ifade eder. Halbuki Türkçede böyle bir farklılık yoktur.

- سيأتك بعد دقيقة (bir dakika sonra sana geleceğim)

- بعد اربعة سنوات سوف تحصلون على شهادة بالورويوس (dört yıl sonra lisans diplomasını alacaksınız).

B- Eğer cümlede بعد ساعة (bir saat sonra) , بعد (yarın) , بعد (bu gün sonra) , قريبا (bu yakında) gibi gelecek zamanı ifade eden zarflar bulunursa

Örnek:

- يزور خالد خالته غدًا (Halit yarın teyzesini ziyaret edecek)

- نعود الى البلاد في الاسبوع القادم (gelecek hafta memleketeye döneceğiz)

- تصلك الهدية قريباً (armağan bu yakında size gelecek)

Şimdi yukarıdaki cümlelerde bulunan (تصلك ، نعود ، يزور) fiilleri şekilce şimdiki zaman kipindedir, ancak altı çizilen zarflarla kullanıldığı için gelecek zaman anlamını taşımaktadır.

C- Olacağını kesin olan durumlarda

Örnek:

- تقوم القيامة (kıyamet kopacak)

- يكبر الطفل فيصبح عجوزا (bir gün çocuk da büyüyecek ve yaşlanacak)

- بعد النهار يأتي الليل (gündüzden sonra gece olacak veya gelecek)

Ç- Eğer cümledeki şimdiki zaman fiil istek tarzında olursa

Bu istek bazen Emir , bazen Dilek , bazen de Dua etmek şeklinde olabilir (الانصاري، 2001، صفحة 35) .

- Emir

- (yüce Allah kuran-ı kerimde buyur ki: Anneler çocuklarına iki yıl sütü verecek . Burada yüce Allah annelere emir ederek çocuklarına iki yıl boyunca sütü versin) der.

- Dilek (temenni)

- لو تسهل الاسئلة يا استاذ (yani hocam , keşke soruları biraz kolay etseniz)

- Dua etmek

- يرحم الله الشهداء (yüce Allah şehitleri rahmet eylesin)

- يغير الله لكم (yüce Allah sizi bağışlasın)

D- Eğer cümlede fiil وعد (söz vermek) وعيد (uyarı veya tehdit etmek) anlamlarını ifade ederse

Çünkü bir sözü yerine getirmek, mutlaka sözü söylemekten sonra gerçekleşir (حسن، 1975، صفحة 52) .

Örnek:

- وعدا على افعال ذلك (bu işi yapacağım, söz olsun)

- يعذب الله من يشأ ويعفر لمن يشأ (yüce Allah Haşır gününde kimi kullarına azap verecek, kimilerini de bağışlayacak)

E- Eğer cümledeki fiil aşağıdaki harflerden veya edatlardan sonra gelirse. çünkü bu edatlar şimdiki zamanı geleceğe dönüştürür (الانصاري، شرح قطر الندى، 1957، صفحة 67) .

- إذا (eğer)

- ازورك إذا زرتني (eğer bana gelirsen sana geleceğim).

- إن (eğer)
- إن تدرس تتجح (eğer çalışırsan başaracaksın)
- هل الاستفهامية (soru edati)
- هل تنسافر yolculuğa çıkacak misin veya gidecek misin?

- كي (ki)

bu edat mansup muzari fiilden önce , yapmak için , yapmak amacı ile , yapısın diye anlamında cümlede kullanılır (Mutçalı, 1995, s. 780)

Örnek:

- اجتهد كي تحقق معدلا جيدا في الإمتحان (sınavda iyi çalış ki yüksek puan kazanacaksın)

F- Eğer cümledeki fiil لام القسم (yemin harfi) ile başlarsa Örnek:

- والله لأسفرن معك (vallahı seninle yolculuk edeceğim)

III- Emir kipinde Anlam Kayması

Emir kipi, yapılması istenen, hareketi anlatmak için emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır (Korkmaz, 2003, s. 665). Arapçada فعل الأمر (Emir kipi), cümlede işin ve hareketin yapılmasını hem şimdiki zaman hem gelecek zaman anlamında delalet eder, ancak gelecek zaman ifadesini daha fazla ve daha yaygın, çünkü emir kipi fiili veya olayı hala gerçekleşmemiş, gelecek zamanda gerçekleşecek (صفحة 65, 1975, (حسن)). Örneğin : (yazın plajlara git) سافر زمن الصيف الى الشواطىء (git) emirdir, ama yapılan iş veya olay şimdi değil yaz mevsiminde gerçekleşecektir. Diğer bir örneği de açıklayalım: اخرج من الصف burada öğretmen öğrenciyi de çıkarıp (çık) emri etmiş, ama öğrenci hala sınıfta biraz sonra çıkacak.

Bazen صيغة الأمر (Emir kipi), bir olayı ihbar etmek amacıyla kullanılır, bu durumda geçmiş zaman yerine kullanılmış olur.Örneğin: قتلت كثيرا من الأعداء في المعركة(asker, savaştan sonra savaş meydanı tasvir edip diyor:çok düşman askeri öldürdüm. Sen de cevap verip diyorsun اقتل لا تخاف (öldür... korkma) (صفحة 317, 1991, (السامرائي)).

Türkçe ve Arapçada Zaman (Anlam) Kayması konusunun karşılaştırması

Türkçe ve Arapçada Anlam (zaman) Kayması konusunu ele alıp detaylı bir şekilde araştırdıktan sonra , gördük ki bu konu karşılaştırmaya değer bir konudur.Daha önceki bölümlerde verdiğimiz bilgilere bel bağlayarak her iki dilde anlam kayması konusunun hem benzer yanları hem de benzer olmayan (farklı) yanları başlıkları adı altında burada açıklayacağız.

A- Benzeyen (ortak) Noktalar:

1- Hem Türkçede hem Arapçada anlam (zaman) kayması meselesi sadece zaman eklerinde meydana gelir. Mekân ve şahıs ekleriyle bir ilgisi yoktur, çünkü fiil zamana bağlanmıştır. Yani her fiilin aldığı zaman ekinin anlamını taşımaktadır ve belirttiği zamanı aldığı ekle değişebilir.

Örneğin : *Yarın sabah kesin kararımı veriyorum* cümlesinde (şimdiki zaman gelecek zaman) yerine kullanılmıştır. Anlam (zaman) kayması , (-iyor) şimdiki zaman ekinde hasıl olmuştur, kelimenin diğer bir ekinde değil, (vereceğim) olmalıdır.

Arapçada da : لم تبلغ السن المطلوب (istenilen yaşa gelmemişsin veya ermemişsin) cümlesinde لم eki ile hasıl olmuştur.

2- Hem Türkçede hem Arapçada anlam (zaman) kayması meselesinde belirleyicinin (zaman belirleyicileri) (Şahin, 2006, s. 220) rölü büyüktür. Çünkü bu zaman belirleyicilerin aktardığı zaman kavramı , zaman eklerinin sınırını belirtmektedir. Böyle yapılarda hareketin yapıldığı zaman belirleyebilmek için yalnız fiile eklenen zaman ekinde değil,

zaman belirleyicilerin aktardığı zamana da bakmak çok daha sağlıklı sonuç vermektedir. Dolayısıyla çekimli fiiller, cümledeki bu yönlendirici veya belirleyici kelimelerin etkisi altında türlü yönlere kayabilir(Acarlar, 1969, s. 250-254). Mesela aynı zaman belirleyicinin farklı zaman ekleriyle kullanıldığı zaman (şimdi geldim, şimdi gelirim, şimdi geliyorum, şimdi geleceğim, şimdi gelmişim) gibi söz konusu belirleyiciler kullanılmadan sadece üstlendikleri zaman dilimini anlatan ekler, belirleyicilerle kullanıldıklarında bazen ekin ifade ettiği zamanda farklı bir zamanı ya durumu Arapçada da جنتك حالا، جنت قبل قليل ، جنت الان (geldim) fiilinde kullanılan (-dı , -di ,.....) ek görülen geçmiş zaman ekidir, ancak geçen her cümlelerinin anlamı kullanılan belirleyici vastasıyla değişik zaman kaymasına uğramıştır.

3- İki dil arasında diğer bir benzer(ortak) nokta odur ki , her iki dilde zaman(anlam) kayması meselesi, bir eksiklik sayılmaz, Dilde bir zenginlik sayılır. Çünkü söz konusu olay dilin kusurluğundan gelmemiş, zira zamanı kendi asıl anlamında çıkarıp başka bir zaman anlamında yönlendirmiştir. Örnek:

- Her sabah bir saat koşuyorum. (koşarım)

Bu cümlede fiil, şimdiki zaman ekinin almıştır fakat eylem her sabah tekrarlanmaktadır ve geniş zaman anlamı taşımaktadır.

- إن تدرس تتجح (ders çalışırsanız başaracaksınız)

Cümlesinde تدرس و تتجح fiilleri şekilce şimdiki zaman anlamca gelecek zamandır.

4- Hem Türkçede hem Arapçada zaman(anlam) kayması konusunda Emir , Şart , Temenni ve Dua etmek gibi kiplerinde gerçekleşen zaman veya anlam kayması olayı hep gelecek zaman yerine kullanılıp gelecek zaman anlamını ifade eder.

Örnek:

- Bu kitabı bir haftada okuyacaksın! (oku)
- Sıkıntın çalışmandan olacak. (olmalı)
- Her şey gönlünce olsun
- Allah yardımcımız olsun.
- Dışarı çıkınca bir de ne göreyim!

- (وبالوالدين إحسانا) (gelecekte baba anne yaşlandıkça iyi davranım)

- جابوب في وقتها (zamanı gelince cevap ver. Yani gelecekte)

B- Benzemeyen (Farklı) Noktalar:

1- İki dil arasında zaman(anlam) kayması konusunda olan farklı nokta odur ki , Türkçede zaman (bildirme) kipleri, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman olarak beş zamandır. Arapçada ise zamanlar مستقبل ، مضارع ، ماضى diye yalnız üç zamandır. Dolayısıyla Türkçede zaman(anlam) kayması meselesi daha çok ve geniştir, özellikle Türkçedeki geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipleri, Arapçada böyle bir zaman adı altında bağımsız bir şekilde bu kipler yoktur. Bu noktayı kanıtlamak için örneklere ihtiyaç yoktur, çünkü önceki bölümlerde bol bir şekilde örnek vermişiz.

2- Türkçe ve Arapça arasında zaman(anlam) kayması konusunda diğer bir farklı nokta, zamanların işleklik sahası bakımındandır. Görüyoruz ki Türkçede en çok geniş sahası olan ve en çok işlek olan zaman kipi geniş zamandır. Çünkü geniş zaman kipi şu konuda görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve emir kipi yerine kullanılabilir. Arapçada ise زمن المضارع (şimdiki zaman) zaman(anlam) kayması konusunda en geniş sahalı ve en işlek bir zamandır. Çünkü زمن المضارع yakın geçmiş , şimdikiyi ve yakın gelecek zaman anlamlarını ifade etmekte çok elverişli bir zaman kipidir.

Örnek:

- Geniş zaman Şimdiki zaman yerine Ben onun ne istediğini bilirim. (biliyorum)
- Başkan Bey, evrakı isterler. (istiyor)
- Geniş zaman gelecek zaman yerine Babam bu habere çok sevinir. (Sevinecek)
- Geniş zaman Emir yerine Sabah erkenden kalkar, çantamı hazırların. (kalk, hazırla)
- Geniş zaman öğrenilen geçmiş zaman yerine Çocuk bir de bakar ki çantası yerinde yok. (bakmış)
- كان يستمع الى الموسيقى (müziği dinliyordu) şimdiki, geçmiş yerine.
- اذهب الى السوق كل جمعة (her Cuma çarşıya giderim) şimdiki, geniş yerine.
- اهاتفك غدا (yarın seni arıyacağım) şimdiki, gelecek yerine.

Sonuç

Konuyu detaylı bir şekilde inceledikten sonra sonucu şöyle özetleyebiliriz

1- Bir kipin kendi anlamı dışında, bir başka kipin anlamını verecek bir biçimde kullanılmasına eylem kipinde anlam veya zaman kayması denir. Fiilin çekimlenişine göre taşınması gereken anlamının dışına çıkması demektir. Önce yüklem kip veya zamanına daha sonra işin yapıldığını kip veya zamana bakarsak ve bunların farklı olduğunu görürsek demek cümlede zaman(anlam) kayması vardır.

2- Zaman(anlam) kayması olayında anlam değişiminin daha iyi anlaşılması için, kiplerin temel anlamlarını bilmemiz gerekir.

3- Cümlelerin bütünündeki anlam, özellikle anlamlı zarflar, anlam kaymasını bulmada önemli bir ipucudur.

4- (Emir, istek, gereklilik) gibi tasarlama kiplerinde yalnız işlev(görev) kayması olur, zaman kayması olmaz. Çünkü tasarlama kipleri zaman taşımaz.

5- Arapçada (سين) yakın , (سوف) uzak gelecek için kullanılan kiplerdir. Halbuki Türkçede böyle bir ek yoktur.

6- Anlam kaymalarına diğer dillerde de sık sık rastlanır. Fakat anlam kaymaları ne yazık ki zamanlar kalıplaşır ve halk dilini yani gündelik dili oluşturur. Bu, dilde yozlaşmaya neden olsa da halkın kendisine ait olan bir kültür olduğu için aşağılanması yanlıştır.

Kaynakça

Baş	vurulan	Türkçe
kaynaklar:		
- ACARLAR, kevser, <i>fiil kiplerinde anlam kaymasının nedenleri</i> , Türk Dili , c.xx, S.213(haziran 1969), s.250-254.		
- Aksan, Doğan, 1995 , <i>Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim</i> , III cilt, TDK. Yay. , Ankara.		
- BANGUOĞLU , Tahsin,1990, <i>Türkçenin grameri</i> , TDK . yay. Ankara .		
- BİLGEĞİL , M. Kaya, 1981, <i>Türkçe dilbilgisi</i> , Dergah yay. İstanbul ,		
- DİZDAROĞLU , Hikmet ,1963, <i>Türkçede filler</i> ,TDK. Yay. :216 ,		Ankara.
- EDİKSUN , Haydar , 1999, <i>Türk dilbilgisi</i> , Remzi kitabevi , 6.basım , İstanbul.		
- EKER , Süer , 2002, <i>Çağdaş Türk Dili</i> , Grafiker yay . , Ankara.		

- Emre, Ahmet Cevat, 1945, *Türk Dilbilgisi*,Türkçenin bugünkü ve geçmişteki gelişmeleri üzerine gramer denemesi, TDK yay., Ankara.
- ERGİN , Muharrem, 1993, *Türkçe dilbilgisi* , bayrak yay. , 21. Baskı , İstanbul.
- HATİBOĞLU, Vecihe, 1972, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK. Yay. , Ankara.
- HENGİRMEN , Mehmet ,1998, *Türkçe dil bilgisi* , Engin yay. , Ankara.
- KORKMAZ , Zeynep , 2003,*Türkiye Türkçesi Grameri* (şekil bilgisi) , TDK. Yay. , 827 , Ankara.
- ..... , 1992, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK. Yay. , Ankara
- MERİC, Cemil , 1985, Bu ülke, iletişim yay., İstanbul.
- MUTÇALI, Serdar, 1995, Dağarcık, *Arapça – Türkçe Sözlük*, Dağarcık yayınevi, İstanbul.
- ŞAHİN, Hatice, 2006,*Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı*, U.Ü Fen – Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi,yıl: 7, Sayı: 11, , s.220.
- TOPALOĞLU, Ahmet, 1982, *Dil bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötügen Neşriyat, İstanbul.
- ZÜLFİKAR , Hamza , 1983, *yabancılar için Türkçe dersleri* , Ankara üniversitesi : Türkçe kursu yayımları : III , Ankara.

Baş vurulan Arapça kaynaklar:

- القرآن الكريم.
- الاسترادي، رضي الدين محمد بن الحسن النحوي، 1975، شرح شافية ابن الحاجب ، تحقيق: محمد نور الحسن ، محمد الزفزات ، محمد محي الدين عبد الحميد ، دار الطب العلمية – بيروت .
- الاندلسي ، جمال الدين محمد بن عبدالله بن مالك الطائي الحياتي ، 2001، شرح التسهيل – تسهيل الفوائد وتكميل المقاصد ، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا ، طارق فتحي السيد ، ط1 ، دار الكتب العلمية – بيروت .
- الأنصاري ، ابن هشام ، 1957، شرح قطر الندى ، شرح وتحقيق: محمد محي الدين عبد الحميد ، ط9 ، مكتبة المنصورة – مصر.
- الأنصاري ، ابن هشام ، 2001، مغنى اللبيب عن كتب الاعراب ، خرَجَ آياته وعلَّق عليه : ابو عبدالله علي عاشور الجنوبي ، ط1 ، دار احياء التراث العربي – بيروت .
- الجوالي ، احمد عبد ، 2006، نحو الفعل – المؤسسة العربية للدراسات والنشر – بيروت.
- الجوزي ، جمال الدين ابو الفرج عبد الرحمن بن علي محمد ، 1422هـ ، زاد الميسر في علم التفسير، تحقيق: عبد الرزاق المهدي ، دار الكتاب العربي ، ط1 – بيروت.
- الحريري، الإمام ابو محمد قاسم بن علي ، 1991، شرح ملحّة الإعراب ، تحقيق: فائز فارس ، ط1 ، دار الامل للنشر – الاردن .
- الرضي ، محمد بن حسن ، 1275 هـ ، شرح الرضي على الكافية ، مطبعة مجمع الرضي ، المطبعة العامرة – بولاق .
- الزركشي ، بدرالدين محمد بن عبدالله ، 1957، البرهان في علوم القرآن ، تحقيق: محمد ابي الفضل ابراهيم ، ط1 ، دار احياء التراث العربي .
- السامرائي ، فاضل صالح ، 1991، معاني النحو ، ج3 ، جامعة بغداد – بغداد
- السيوطي ، جلال الدين ، 1327 هـ ، همع الهوامع ، ط1 ، طبعة السعادة – القاهرة .
- حسن ، عباس ، 1975 ، النحو الوافي ، ط5 ، دار المعارف – القاهرة .
- مذكور ، عاطف (د.ت.) ، علم اللغة بين التراث والمعاصرة ، – دار الثقافة ، القاهرة

به کارهینانی کاتیک له جی کاتیکی تر یان به واتای کاتیکی تر له زمانی تورکی وعه ره بیدا

پوخته:

بابه تی توژیینه وه که مان که به ناوینشانی (به کارهینانی کاتیک له جی کاتیکی تر یان به واتای کاتیکی تر له زمانی تورکی وعه ره بیدا) ، باس له وه ده کات که به کارهینانی کاتیکی دیاری کراو به واتای کاتیکی دیاریکراوی تر له پووی واتاو کاته وه چون گورانکاری دروست ده کات له واتای رسته ده دا. وله به ر نه وه ی بابته تی توژیینه وه که مان بابته تیکی به راوردکارییه ده ستمان کرد به کۆکردنه وه ی زانیاری پیویست ده رباره ی بابته ته که له هه زمانیک به جیا ، پاشان بابته ته که مان به راورد وشیکرده وه وگه یشتین به چه ند نه نجامیکی گرینگ. ژماره ی کاته کان له زمانی تورکیدا نو کاته دابه شکراوه به دوو به شی سه ره کییه وه : نه و شیوازنه ی که زه مه نی له گه لدایه نه مانه ش برییتیه له: زه مه نی راوردوی بینراو، زه مه نی راوردوی نه بینراو، زه مه نی نیستا ، زه مه نی به رده وامی فراوان ، زه مه نی داهاتوو. نه و شیوازنه ی که زه مه نی له گه لدا نییه مانه ش برییتیه له: شیوازی فرمان کردن(امر) ، شیوازی مه رجی(شرک) ، شیوازی ویستن(گلب) ، شیوازی به زوری(وجویی). دوا ی نه وه ی بابته تی توژیینه وه که مان شیکرده وه و هلمان سه نگان بومان ده رکه وت که به کارهینانی کاتیکی دیاری کراو له جی یان به واتای کاتیکی تری له ریزماندا شتیکی خه راب وکه موو کوری نیه ، به پیچه وانه وه ده له مه ندی زمانه که دیار ده خات.

په یقیین سه ره کی: کات ، فرمان ، شیوازی ، راوردوو، واتا

الدلالة الزمنية للفعل في اللغتين التركية والعربية

الملخص:

إن موضوع بحثنا الموسوم بـ (الدلالة الزمنية للفعل في اللغتين التركية والعربية) يدرس إمكانية استخدام زمن معين للدلالة على زمن آخر أو بمعنى زمن آخر، حيث أن الدلالة الزمنية للفعل في اللغتين يترتب عليها تغييرات عديدة للأزمنة حسب القرائن، فاستخدام زمن مكان زمن آخر يسمى الدلالة الزمنية للفعل. ولكون موضوع البحث تقابلي ومقارن فقد جمعت المعلومات عن الموضوع لكل لغة على حده، ومن ثم بدأت بدراستها وتحليلها. ومن المعلوم أن الأزمنة في اللغة التركية هي (تسعة) أزمنة، منقسمة إلى قسمين رئيسيين هما : الصيغ الإخبارية والتي تتضمن: الزمن الماضي الشهودي ، الزمن الماضي النقل ، الزمن المضارع ، الزمن الحالي الواسع (المستمر)، والزمن المستقبل. أما الصيغ الطلبية أو المجردة من الزمن والتي تتضمن : صيغة فعل الأمر، وصيغة فعل الشرط ، وصيغة الفعل الوجوبي (الألتزامي) ، وصيغة الفعل الطلبي. وبد دراساتي للموضوع في كلتا اللغتين وجدت بأن تغيير الناتج عن الدلالة الزمنية للفعل عند استخدام زمن في مكان زمن أو في معنى زمن آخر ليس من العيب أو القصور، بل بالعكس فذلك يعبر عن تمكن وقراء اللغتين.

الكلمات الدالة: الفعل، الزمن، الصيغ ، الدلالة ، المضارع.

Zaman Time and Mean Shift Anlam in Turkish and Arabic shows that in both Turkish and Arabic

Abstract:

The aim of our study named Zaman Time and Mean Shift Anlam in Turkish and Arabic shows that in both Turkish and Arabic, one time can be used instead of another mode.

The shift of time and meaning in Turkish and Arabic, the use of one mode outside its own meaning in a way that gives the meaning of another mode is called meaning or time shift in the mode of action. It means that the verb goes out of its meaning according to the conjugation. The method I use in this study is presented in both languages after taking the subject in detail and examining it in detail.

As is known, Turkey has found patterns of nine shots in Turkish, they also notify mode and design mode are divided into two main groups. Reporting modes are ,made as the name implies verme informing the works that are being done or to be done,. They cover all verbs. In these modes, five main times took place. These are (past tense seen geçmiş learned past tense ,present tense, wide tense ,future tense)'. Design modes are ise (wishing ,request, wish ,warning), which are met with different terms such as design modes istek the realization of the verb in a positive or negative direction, designed request ,orders veren within the concepts of terms and requirements, in Arabic مستقبل ، مضارع ، ماضي ،diye Time and meaning shift is explained.

Keywords: verb, reporting modes, shift of meaning, present tense, imperative.